

schouwspelen zegt: „Ze zouden aangaande de stof in en door zichzelf niet ongeoorloofd zijn, indien de vorm van vertooning wierd veranderd, d. i. zoo daarvan geweerd waren de vermommingen, vrouwen onder mannen vermengd, mannen in vrouwelijke gestalte, misbruik van Gods naam, schimpdichten, dwaasheden en ongeoorloofde kluchten, de danserijen, den ganschen aanhang en het werktuig der goochelaars, zotten, en diergelijke. G. VOETIUS, *Disputatio de Comoediis of Twistreden tegen de Schouwburgen*. 2e druk, vert. van J. C. Mohr. Amst. 1772 p. 18, 19.

¹¹⁾ Dit bepaalt zich tot enkele opmerkingen in zijn *Areopagitica*, in zijn brieven en in den proloog van enkele verzen. In Bohn's editie staat de *Areopagitica* in Deel II p. 48 101.

¹²⁾ Hemsterhuis diende genoemd als de eenige Hollander, die vóór Kant opzettelijk de aesthetiek behandelde. Frans Hemsterhuis (1722—1790) was de zoon van den bekenden Griekschen philoloog Tiberius Hemsterhuis, en bekleedde de betrekking van eersten Commies bij onze Kanselarij. Zijne gezamenlijke werken zagen viermalen, in 1792, 1809, 1825 en 1846, het licht. Zijn bekendste aesthetisch geschrift is *Lettre sur la sculpture*, La Haye 1769. Hij vertegenwoordigde als Godsdienstwijsgeer een beslist rationalistisch standpunt. Herder noemde hem „den grootsten wijsgeer, die na Plato is opgestaan”. Goethe zegt in *Wahrheit und Dichtung*, Werke Th. 30. S. 239, dat hij Hemsterhuis' „Ideëgang sich nicht anders zu eigen machen könnte als wenn er sie in seine Sprache übersetze” en verklaart zich met hem homogeen.

¹³⁾ Antwoord op de Prijsvraag: „Hebben de Dichtkunst en de Wel-sprekendheid verband met de Wijsbegeerte? En welk nut brengt dezelve aan de eene en aan de andere toe? in (oude) Werk. Maatsch. der Ned. Lett. Deel VI. 1783. 4°. p. 1—200, met acht bijlagen. 1°. over het belachelijke, 2°. over minnedichten, 3°. over de Duisterheid der aangename aandoeningen, 4°. Van de verscheidenheid in het schoone, 5°. Van het menschelijk lichaam, 6°. Van de schoonheid der Bijzondere lijnen, 7°. over de gemengde aandoeningen, en 8°. over punten de dichtkunst betreffende. Een opgave die toont, dat Bilderdijk recht heeft op een plaats in de Geschiedenis der aesthetiek. Toch is het feit, dat dit stuk in 1783 verscheen en in 1782 geschreven was, voldoende, om te doen zien, dat hier aan geen Christelijke aesthetiek te denken valt. Bilderdijk blijft dan ook geheel in den gedachtenkring der Paganisten.

¹⁴⁾ Solger, een volgeling van Schelling en vroom theosoof, wierd door Hegel als de eerste schrijver van een eigenlijke Aesthetiek geëerd. Zijn pantheïsme blijkt genoeg uit deze woorden: „Von den Besondern und Einseln der blossen Erscheinung kann diese wie es scheint nicht aufsteigen zum Göttlichen; es muss also wohl die Thätigkeit sein, wodurch die Gottheit die Wirklichkeit hervorbringt und wirklich wird.” Cf. Erwin, *Vier Gespräche über das Schöne*. Berlin, 1815. I p. 231. Cousin eerde God als het beginsel van de drie graden van schoonheid, die hij in het fraaie, ware en goede zag. Du vrai, du beau et du bien. Paris, Didier 1857 p. 170. Ook Carrière zegt bijna in gelijken zin: „So bleiben uns das Schöne, Gute, Wahre, diese Drei und ein Göttliches in Ihnen.” CARRIÈRE, *Aesthetik*. Leipzig, 1859. I p. 228. Het naast aan de Christelijke levensbeschouwing staat Dr. L. ECKARDT, *Die theistischen Begründung der Aesthetik in Gegensatze zu der Pantheistischen*. Jena 1857, die hij aan Carrière opdroeg en waarin hij voornamelijk Vischer be-